

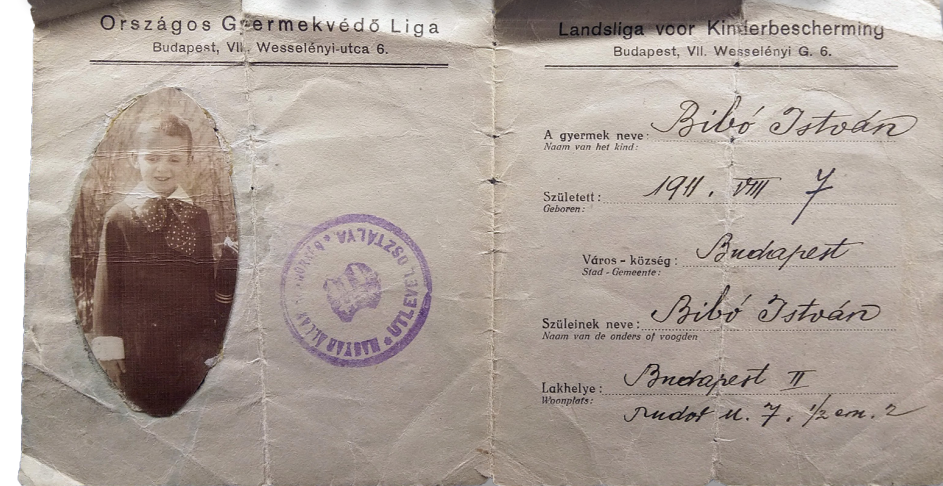

A tanulmányában Bibó István politológus a szabadelvű holland állam-szervezet kialakulását mutatja be a **Wilhelmus** elemzésén keresztül. A tanulmány bizonyítéka annak is, hogy gyermekkori élményeitől inspirálva Bibó felnőttként is odafigyelt Hollandiára. A politológus ugyanis egyike volt annak a több tízezer magyar gyermeknek, akik a Gyermekvonatok humanitárius akciónak köszönhetően az I. világháború után néhány hónapig Hollandiában lakhattak befogadó családoknál.

Bibó István Foto: familearchief

Bibó István és a Wilhelmus

Bibó István politikus, politológus, egyetemi tanár, jogász, író és filozófus a XX. századi Magyarország talán legnagyobb politikai gondolkodója volt. Tudományterületeken átvivő (az elefántcsonttoronyban ülők kedvéért: multidiszciplináris) látásmódjának köszönhetően a történelem és politika napi eseményei mögött mindig meglátta a folyamatokat, fel tudta rajzolni a 'nagyobb képet'.

Miért mondja Orániai Vilmos a holland himnuszban, hogy ő német vérből való, és egyáltalán, miért szól az első versszak vége a spanyol király iránti tiszteletről? Míg ezt Hollandiában minden középiskolás tanulja, a magyarok a válaszokat Bibó István egyik kései tanulmányában találhatják meg.

Az 1971-72-ben született **Válogott tanulmányok I-IV. - Az európai társadalomfejlődés értelme** című művében a **Wilhelmus** szövegének elemzésével mutatja be, hogy **Orániai Vilmos** alapvetően feudális alapokon nyugvó szabadságeszméje hogyan vezethetett el mégis ahhoz, hogy Hollandiában alakulhatott ki Európa egyik első és legerősebb, teljesen szabadelvű államszervezete. Bár manapság Max Verstappen győzelem-sorozatára utalva sokan csak a Forma-1-es

futamok kötelező záróakkordjaként emlegetik, a **Wilhelmus** eredetileg azért alkották meg, hogy minél többeket megnyerjenek az 1568-ban kezdődött németalföldi szabadságharc ügyének. Hivatalosan csak 1932-től lett Hollandia himnusza, szövege és dallama azonban egyaránt a XVI. századból származik, ezzel a japán után a világ második legrégebbi himnuszának számít.

A Wilhelmus eredetileg a szerző feltűntetése nélkül jelent meg. Szövegének atyjaként aztán sokáig **Filips van Marnix van Sint-Aldegonde**-t, Antwerpen egykori polgármesterét, Orániai Vilmos egyik legfontosabb szövetségesét tartották számon, mígnem a közelmúltban a digitális szöveganalízis modern módszerei fel nem fedték, hogy **Petrus (Pieter) Datheen**, a kálvini reformációban fontos szerepet játszó flamand teológus alkotása lehet.* A 15 versszakból álló himnuszban Orániai Vilmos beszél híveihez és fohászodik istenhez, az első versszak szövegében pedig számos érdekes, első hallásra furcsa és nehezen értelmezhető részlet is szerepel:

Nevem Nassaui Vilmos, német vérből vagyok, szeretve szép hazámhoz holtig hű maradok. Hercegeként Orániát szabadon bírom én, Hispánia királyát mindenkor tisztelem. (Jékely Zoltán fordítása)

Bibó szerint e sorok megfejtését a középkori értelemben vett szabadságjogok rendszerében kell keresni. Modern értelmezésben ezek az egyén méltóságát és szabadságát, a diszkrimináció tilalmát, az egyesülési és gyülekezési jogot, a véleménynyilvánítás szabadságát, valamint a lelkiismereti- és vallásszabadságot takarják, a feudális, középkori felfogásban azonban a szabadság eszméje elsősorban csak a nemesség szabadságjogait jelentette. A spanyol király is csak a nemesi rendekkel megosztva tudta gyakorolni hatalmát Hollandiában, vagyis a helyi arisztokrácia, az ottani birtokos nemesség vezetőit nevezve ki helytartóul.

Vilmos egyszerre volt szuverén uralkodó **Orániában**, a német birodalom szabad hűbérese **Nassauban**, miközben kiterjedt hollandiai birtokai nyomán egyben a spanyol király

A 32. oldalon folytatjuk

István Bibó en het Wilhelmus

Waarom zegt Willem van Oranje in ons volkslied dat hij 'van Duit-sen bloed' is en waarom gaat het aan het einde van het eerste couplet om respect voor de koning van Spanje? Het antwoord op deze vragen leren Nederlandse scholieren al op school, maar Hongaren vinden het in een (late) studie van politicoloog István Bibó.

Aan de hand van een analyse van het **Wilhelmus** beschrijft **István Bibó** de ontwikkeling van de liberale staat Nederland. Zijn studie is feitelijk ook het bewijs dat Bibó zich, geïnspireerd door zijn jeugdervaringen, ook als volwassene bezighield met Nederland. Hij was namelijk een van de vele duizenden Hongaarse kinderen die dankzij de humanitaire Kindertreinactie na de Eerste Wereldoorlog een paar maanden bij gastgezinnen in Nederland konden wonen. István Bibó, politicus, politicoloog, universitair docent, advocaat, schrijver en filosoof, was misschien wel de grootste politieke denker van het Hongarije van de 20e eeuw. Met zijn multidisciplinaire insteek wist hij altijd de

processen te achterhalen achter de dagelijkse gebeurtenissen in de geschiedenis en politiek en zo het 'grotere plaatje' te schetsen.

In zijn **Selected Studies I-IV - The Meaning of European Social Development**, geschreven in 1971-72, analyseert hij het **Wilhelmus** en laat hij zien hoe het vrijheidsidee van Willem van Oranje, dat in wezen een feudale inslag had, in Nederland leidde tot het ontstaan van een van de eerste en sterkste volledig liberale staatsinrichtingen van Europa. Hoewel veel mensen het **Wilhelmus** vooral zien als een prachtig slotakkoord van weer een zege van Max Verstappen (of van een overwinning van 'Team Oranje' op de Spelen

is ons volkslied oorspronkelijk in het leven groeppen om zoveel mogelijk zielen te winnen voor de vrijheidsstrijd der Nederlanden, die in 1568 begon. Officieel werd het **Wilhelmus** pas in 1932 het volkslied van Nederland, maar zowel tekst als melodie stammen uit de 16e eeuw, waardoor het (na het Japanse volkslied) het op een na oudste volkslied ter wereld is.

Het **Wilhelmus** werd aanvankelijk meestal anoniem gepubliceerd. Maar lange tijd is **Filips van Marnix van Sint-Aldegonde**, voormalig burgemeester van Antwerpen en een van de belangrijkste bondgenoten van Willem van Oranje, beschouwd als de tekstdichter. Recent onderzoek door middel van digitale tekstanalyse heeft nieuw licht geworpen op de auteursvraag en **Petrus (Pieter) Datheen** gevonden als mogelijk auteur. Datheen was een Vlaamse theoloog die een belangrijke rol speelde in de calvinistische reformatie en bekendheid geniet als psalmendichter.*

In de 15 coupletten van het **Wilhelmus** richt Willem van Oranje zich tot zijn volgelingen en hij bidt tot God. De tekst van de eerste strofe bevat een aantal interessante details die op het eerste gezicht wat vreemd overkomen en vragen oproepen:

Wilhelmus van Nassouwe ben ik, van Duitsen bloed, den vaderland getrouwe blij ik tot in den dood. Een Prinse van Oranje ben ik, vrij, onverveerd, den Koning van Hispanje heb ik altijd geëerd.

Volgens Bibó moet de interpretatie van deze regels worden gezocht in het systeem van vrijheidsrechten zoals die in de middeleeuwen gold. Tegenwoordig staat het begrip vrijheid voor de waardigheid en de vrijheid van het individu, het verbod op discriminatie, het recht van vereniging en vergadering, de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van geweten en religie, terwijl vrijheid volgens de feudale, middeleeuwse opvatting slechts betrekking had op de privileges van de aristocratie. De koning van Spanje kon zijn macht in de Nederlanden alleen uitoefenen door deze te delen met de adel, ofwel door de leiders van de lokale aristocratie aan te stellen als gouverneurs, als stadhouders.

HU alattalója is volt. Ahogy een korábbi leven megemliti: 'Mi odaát Németországban nem vagyunk szokva ahhoz az elnyomáshoz, amit a spanyol király Hollandiában kيفةjt.' A német fejedelmi rendnek a császárral, V. Károlyal szembeni szabadságjogai Hollandia számára is követendő példát jelentettek: innen indult ki Orániai Vilmos azon törekvése, hogy spanyol királytól való függetlenedés során a hollandsi nemesség is átvegye és érvényesítse azokat a szabadságjogokat, amelyeket a német hűbéres fejedelmek gyakorolhattak a császárral szemben.

Az első két sor kيفةjezi, hogy Vilmos, mint Nassau hercege a német nemesi rendeknek a tagja. Az **Orániára** vonatkozó utalás azt üzeni, hogy egyenrangú partnere a francia királynak és a német császárnak, a **'Hispania királyát mindenkor tisztelém'** sor pedig arra utal, hogy nem a spanyol király uralmát akarja megdönteni, mindössze a hollandsi rendeknek a királlyal szemben való jogait akarja érvényesíteni.

A **Nyolcvan éves háború** végeredményben azonban nem kizárólag a nemesség szabadságát hozta el Hollandia számára, mivel, ahogy Bibó magyarázza: 'a rendek az ország nagyfokú polgárisodása folytán a szabad városokon keresztül úgyszólván az egész népet jelentették.'

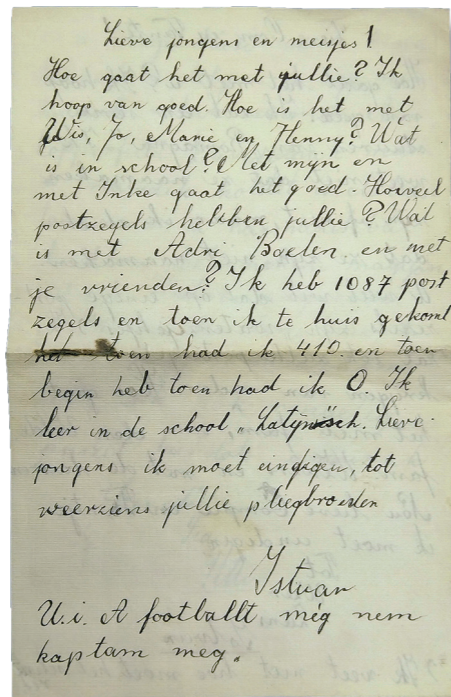
A polgárháború így gyakorlatilag egész Hollandia szabadságát vívta ki, így alakulhatott ki Európa egyik legkorábbi és leginkább szabadelvű államszervezete.

Bibó szerint tehát a feudális szellemű szabadságészme is egy fajtája a szabadságnak, amely a megfelelő erkölcsi alapokon, polgárosodott környezetben és nagy tömegtámogatással megsegítve az egész nemzetet átható szabadságmozgalmak mozgatórugójává válhat. Szerencsés esetben az urak szabadsága elvezethetett a mindenki szabadságához – zárja sorait a polihisztor, akinek tanulmánya teljes terjedelemben olvasható az Országos Széchényi Könyvtár online adatbázisában. ■

Rusznák Gábor

A cikk elkészítéséhez adott értő jótanácsaiért köszönet Kis Tamásnak, a Közös bölcsőnk, Európa című díjnyertes könyv szerzőjének, Kukorelli István jogászprofesszornak, volt alkotmánybírónak és Réthelyi Orsolyának, az ELTE Néderlandisztika Tanszék vezetőjének. ■

NL Willem was soeverein vorst van het **prinsdom Orange** (Oranghien, Oranje), nu in zuidoost-Frankrijk, en vrije **leenheer van Nassau** in het Duitse Rijk, terwijl zijn uitgebreide bezittingen in de Nederlanden hem ook tot onderdaan van de koning van Spanje maakten. Hij had al eens in een brief opgetekend: 'Wij zijn in Duitsland niet gewend aan de mate van onderdrukking die de koning van Spanje in de Nederlanden toepast.' De vrijheidsrechten waarover de Duitse vorsten beschikten ten opzichte van de Duitse keizer **Karel V** vormden een voorbeeld voor Willem van Oranje: hij streefde ernaar dat de Nederlandse adel een soortgelijke onafhankelijke positie zou verwerven ten opzichte van de Spaanse koning en over dezelfde vrijheden zou beschikken als de Duitse vorsten.

De eerste twee regels van het Wilhelmus laten zien dat Willem van Oranje, als **hertog van Nassau**, lid was van de Duitse adel. De verwijzing naar **Oranje** (prins van Oranje) geeft de boodschap dat hij een gelijkwaardig partner was van de Franse koning en de Duitse keizer, en de regel 'Ik heb de koning van Spanje altijd geëerd' geeft aan dat hij niet de heerschappij van de Spaanse koning omver wilde werpen, maar slechts opkwam voor de rechten van de Nederlandse adel tegenover de koning. Maar de **Tachtigjarige Oorlog** bracht Nederland uiteindelijk niet alleen vrijheid voor de adel, want, zoals Bibó verklaart: 'door het sterk toegenomen belang van de vrije burgerij in de steden betekende vrijheid voor de adel feitelijk vrijheid voor het gehele volk.'

De burgeroorlog leverde aldus vrijheid voor geheel Nederland op en zo ontstond een van de vroegste en meest liberale staatsstructuren in Europa. Volgens Bibó is die feodale vrijheidsgedachte dus een soort vrijheid die, mits ingebed in de juiste morele waarden, in een verburgerlijkte samenleving en met breed gedeelde steun, een katalysator kan worden voor het vrijheidsstreven van een gehele natie. 'In gelukkige omstandigheden kan vrijheid van de adel leiden tot vrijheid voor iedereen,' concludeert de wetenschapper-filosoof, wiens werk volledig beschikbaar is in het Hongaars in de online database van de Nationale Széchényi Bibliotheek. ■

Gábor Rusznák
(Vert. EvS)

Met dank aan Tamás Kis, auteur van het be kroonde boek Our Common Cradle, Europe; István Kukorelli, professor in de rechtswetenschappen en voormalig constitutioneel rechter, alsmede Orsolya Réthelyi, hoofd van de vakgroep Neerlandistiek van de ELTE, voor hun adviezen bij de totstandkoming van dit artikel.

Voor wie toegang heeft is de studie ook in het Engels te lezen op de site van Yale University Press (link via www.mostmagyarul.nl).

* Hongaarse bron: Gera, Pusztai, Réthelyi, Daróczi: **A Holland nyelvű irodalom története**, Osiris Tankönyvek, 2022 (besproken in Most Magyarul! nr. 97, maart 2023). Gebaseerd op een onderzoek uit 2016 door Mike Kestemont (Universiteit Antwerpen), Martine de Bruin (Meertens Instituut, Amsterdam) en Els Stronks (Universiteit Utrecht). ■

Képek - Illustraties

p. 30: Bibó igazolványa. A papírokat az Országos Gyermekvédő Liga állította ki a Gyermekvonatok akció résztvevői számára. Identiteitsbewijs van Bibó als 'treinkind'.

p. 32: A gyermek Bibó István holland nyelven irt levelet a holland befogadó családjának Magyarországról. Nederlandstalige brief van Bibó als kind aan zijn pleegfamilie. Mindkét dokumentum forrása az Űti cél: remény - kiállítás a Gyermekvonat-akcióról, Budapesti Történeti Múzeum, 2021.

p. 31: A Wilhelmus egy korai változatának kézírata 1617-ből. Vroeg manuscrypt van het Wilhelmus uit 1617 (Bron: Koninklijke Bibliotheek, Brussel)

Ontdek je plekje

Welterusten in Budapest! Jó éjszakát!

Als je anno 2024 in de zomer in een beetje hotel wilt overnachten in Budapest moet je al gauw uitgaan van minstens € 60 per nacht en in of nabij het centrum of naast treinstations is € 80-90 al vaak niet genoeg meer. Waar veel toeristen komen, zoals de omgeving van het Oktogon is € 120-130 al heel gewoon. Logeer je een eind uit het centrum, dan kan dat vaak al voor (veel) minder.

Doe er wel verstandig aan naar de bereikbaarheid te kijken, voordat je boekt. **Hotel Molnár** op de **Széchenyi hegy** kost maar € 38 (met ontbijt, niet-annuleerbare prijs voorjaar 2024), maar als je plotseling trek hebt in een kof-

Nabij Keleti pu.

Danubius hotel, Baross City Hotel, Royal Park Boutique en Hotel Golden Park Budapest. De wijk **Józsefváros** is een ondergewaardeerd gebied dat in reisgidsen en brochures nog weinig voorkomt, maar

fie met gebak bij **Gerbeaud**, wordt dat driemaal overstappen van bus op metro of tram en ben je er wel 40 minuten zoet mee, voordat je voet op het **Vörösmarty tér** kunt zetten. Wie het ruime sop wil kiezen en aan boord van een van de hotelboten aan de Donau gaat, **Grand Jules Boat** (Buda) of **Fortune Hotel Boat** (Pest), zal vandaag de dag ook enkele tientjes moeten betalen.

Andere aan te bevelen hotels:

leuke eetgelegenheden kent en waar ook het Dandár-bad in de buurt ligt. Hier biedt het **Impulse Fashion Hotel** een comfortabel onderkomen.

Op de rand van **district 6** ligt pal naast het Heldenplein een goed viersterrenhotel met Wellnessfaciliteiten, dat luistert naar de naam **Mirage Medic hotel**. Het is gevestigd in een pompeuze 19e-eeuwse villa met koepel. Zo nu en dan kun je via hun site of een van de boekingsites leuke aanbiedin-

gen vinden. Zo betaalde ik 2 weken vooraf € 57 voor een wat grotere kamer met ontbijt én gebruik van de sauna (voorjaar 2024). De bushalte met directe bussen naar **Keleti pu.** ligt ernaast en de metro (gele lijn, **Földalatti**) ligt met nog geen twee minuten lopen om de hoek.

Boekingsites

Algemeen bekend zijn de boekingsites. Deze tonen in één oogopslag alle beschikbare hotels. Je kunt daarbij filteren op prijs, afstand, wensen en behoeftes. Een paar websites met elk hun eigen aanbiedingen, spaarsystemen en extra's voor trouwe klanten, die over elkaar heen tui-melen om je over de drempel te krijgen: Booking, Expedia, HRS, Trivago, en er zijn er nog veel meer! **Trivago** biedt een overkoepelend overzicht van de meeste boekingsites. Daarop kunnen knalaanbiedingen zitten (zoals Orion Várkert voor € 70 op momenten dat andere, minder luxe hotels zomaar € 80-90 kunnen kosten!). Let wel goed op via welke app deze aanbieding loopt. Sommige apps zijn niet altijd even betrouwbaar, waardoor je of ineens een veel goedkopere kamer krijgt of ontbijt blijkt niet meer inbegrepen of je moet je inschrijven en voor van alles en nog wat toestemming geven, waardoor je flink wat advertenties krijgt en je je daarvoor weer moet gaan afmelden. Sommige aanbiedingen lijken mooi, maar door dit soort fratsen kan de gekregen korting feitelijk teniet worden gedaan en is de zon dus voor niets opgegaan. Aan te raden is om het gewenste hotel op meerdere boekingsites en de site van het hotel zelf te vergelijken. Niet alleen kun je zo de gunstigste prijs of de juiste kamer vinden, maar ook de bijbehorende boekingsvoorwaarden en annuleringsopties. Het laden van de app van een boekingsite levert vaak leuke kortingen of extraatjes op, dat geldt zeker voor wie na een paar boekingen vaste klant wordt. ■

David Nijenhuis